

GÖROĞLU DESTANININ MİTOLOJİK KARAKTERLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Naile ASKER*

Özet

Köroğlu Destanı, Türk halklarının ortak yapıtıdır ve Avrasya'da geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Destan, iki büyük versiyona ve yüzlerce bölgesel varyanta bölünmüştür. Destanın Hazar Denizi'nin doğusundaki versiyonu, Orta Asya veya Türkistan kısmı daha çok mitolojik katlara sahip olup kökleri eski dönemlere inmektedir. Destanın Türkmen versiyonu olan Göroğlu'nda kahramanın olağanüstü doğumu, ad alması, atı, peri kızı Ağayunus ile olan evliliği, Hızır, erenler vb. mitolojik motif ve karakterler ile zengindir.

Bu makalede Türkmen Göroğlu Destanının genel yapısına kısa bir bakış atılacak, destanın mitolojik karakter ve motifleri tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Göroğlu Destanı, Göroğlu, Karakter, Mitoloji, Peri, At, Motif.

AN ANALYSIS ON GOROGHLU EPIC'S MYTHOLOGICAL CHARACTERS

Abstract

The Epic of Koroghlu is a common work of Turkish people and has spread to a wide geography in Eurasia. The epic is divided into two major versions and hundreds of regional variants. A version of epic which is in the east from the Caspian Sea, middle Asia or Turkistan part has more mythological floors and its roots go back to ancient times. The epic is full of extraordinary birth of Turkmen Goroghlu, his name, his horse, his marriage to the fairy daughter Aghayunus, his magical weapons, Hızır, Erenler and so on mythological motifs and characters.

In this paper, a short overview of the general structure of Turkmen Koroghlu (Goroghlu) will be given and the mythological characters and motifs of the epic will be analyzed.

Key Words: Goroghlu Epos, Goroghlu, Character, Mythology, Fairy, Horse, Motif.

Giriş

Eski Türk kahramanlık destanları geleneksel anlatım tarzına sahiptir ve hemen hemen tüm destanlar bu kalıba uyar. “Eski Türk toplumunda destan anlayışı istisnasız olarak alplık düşüncesinin karakterleşmesine yöneldiğinden bu aşamaya ait epik geleneğin özeğinde kahramanlık motifi ve bu motifin ifadesi olan çeşitli kahramanlık süjeleri durmakta” (Tehmasib, 2010: 255-256).

Türk kahramanlık destanlarının başında gelen Köroğlu Destanı, Türk halklarının ortak yapıtıdır ve Avrasya'da geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Destan, iki büyük versiyona ve yüzlerce bölgesel varyanta bölünmüştür. Geniş coğrafyaya yayılmasını ve yapısal özelliklerini dikkate alarak destan Doğu ve Batı versiyonlarına bölünmüş, bu bölünmede Hazar Denizi hayali sınır gibi belirlenmiştir. Köroğlu Destanı Türk destancılık geleneğinden doğmuş, varyantlaştıkça âşık tarzı motiflerinin de yer aldığı, kâmil söz abidelerimizden biridir.

* Doç. Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi, Folklor Enstitüsü, el-mek: qaracantali@live.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4723-1135>

E. Meletinskiy, eski kahramanlık eposlarının oluşma sürecini geniş şekilde araştırarak onların ilk kaynağının “medeni kahraman hakkında mitler” (Meletinskiy, 2004: 30) olduğunu göstermiştir. Şakir İbrayev de “destan anlatıcısına verilen en büyük görevü, destan kahramanının gerçekten yaşadığına dinleyiciyi inandırmaktır.” (İbrayev, 1998: 97) demektedir.

Mitolojik dönemde gök ve gök olaylarıyla ilgili tasavvurlar, evren, dünya ve varlığın yaratılması, yaratılanlar içinde insanî davranış sergileyen varlıklar daha sonraki dönemde destani anlatılar içine girer ve toplumun medenî tekâmülüne paralel olarak edebî tekâmül içinde gelişmesine/değişmesine devam eder. Köroğlu anlatıları ve dolayısıyla bu anlatıların başkahramanı Köroğlu da değişime uğramıştır. Başta destan kahramanı olup sabit karakterli alp özelliğine sahipken hikâye kahramanı olduktan sonra bu yapısından kopmuş, alp tipi yerine âşık/âşık kahraman tipine çevrilmiştir (Çetin, 2016: 435).

Köroğlu Destanı'nın Hazar Denizi'nin doğusundaki versiyonu, Doğu, Orta Asya veya Türkistan adlandırılan kısmı daha çok mitolojik katlara sahip ve kökleri eski dönemlere inmektedir. Destan, Köroğlu'nun olağanüstü doğumu, ad alması, atı, Peri kızı Ağayunus ile olan evliliği, sihirli silahları, dev, dağ-mağara, Hızır, erenler vb. mitolojik motif ve karakterlerle zengindir.

Fuzuli Bayat, mitoloji-destan geçidi hakkında: “*Mit ve destanın içiçe girdiği dönem arkaik destanlar dönemidir... Arkaik destan mitle klasik destan arasında bir çeşit geçit aşamasıdır*” demektedir (Bayat, 2005: 112).

Köroğlu Destanı'nın Doğu ve Batı versiyonlarında ve o kabilden Türkmen ve Azerbaycan varyantlarında tekâmül sürecini analiz ederken bunun millî oluşum ile bağlı olduğunu görmekteyiz. “*Mit ile fantastik özellikleri Doğu varyantlarında milli oluşum devri ile ilgilidir. Destanın Kazak, Özbek, Tacik varyantları 18. asırdan sonraki dönemde ve Azerbaycan-Türkmenlerindeki tarihi hadiselerden tamamıyla farklıdır. Bu nedenle de destanın bütün yapısı değişmiştir*” (Koroglu, 1983: 177).

Yapısında ve tipoloji özelliklerinde eski Türk kahramanlık destanlarının izlerini taşıyan Köroğlu Destanı arkaik destanlarımızdandır. Destan, kahramanları, konusu, motif ve epizotlarıyla yayıldığı büyük coğrafyaya rağmen kâmil bir bütünlük sergiler. Aynı zamanda destan, Doğu ve Batı versiyonlarında farklı kahraman ve motifler de kazanmıştır. Türkmen Göroğlu Destanında bu farklı kahraman ve motiflerin başında mitolojik karakterler gelmektedir.

Mucizevi doğum

“*Epik metin alanında kendini daha fazla ve kabarık olarak gösteren kahramanın mucizevi şekilde doğumu, folklorla transformasyon olunmuş mitolojik-kosmogonik görüşlerin ürünüdür*” (Qurbanov, 2011: 110). Eski Türk destanlarında kahramanın doğumu ve büyümesi olağanüstü ortamlarda gerçekleşmektedir, ama bu olağanüstü ortam ve durumlar aynı zamanda olağandır. Anlatıcının abartısı haricinde her şey “gerçekçi”dir. Eski Türk destanlarında kahramanın sihirli doğum motifi bazı olağanüstü epizotlarla zengindir. Bu olağanüstü hususlar da kahramanın seçilmiş olduğuna ve gelecekte büyük yiğitlikler göstereceğine işaret eder.

Köroğlu Destanının Doğu versiyonunda ve Türkmen varyantlarında yer alan “kahramanın mezarda/gorda doğumu” motifi Türk mitolojisindeki “kutsal mağaralar” motifini de hatırlatmaktadır. Türklerin türeyişi ve menşeyi hakkındaki bir efsaneye göre Türk milletinin ilk atası olan Ay Ata bir mağarada yaratılmıştır. Bahaeddin Ögel bu mağaraların “yeraltı dünyasını yer yüzüne bağlayan bir kapı gibi” olduklarını ifade eder (Ögel, 1989: 21). Göktürkler'in kurttan türeyişiyle bağlı efsanelerinde de “mağaradan çıkma” motiflerinin olduğunu görmekteyiz.

Kahramanın doğumunda karşımıza çıkan mezar, doğum ve ölümü, yani hayat motifini simgeler. “*Nitekim o insanın öldükten sonraki mekânı, aynı zamanda ikinci doğuşunun*

gerçekleştiği yerdir. Buradan da mezarın ana rahmine benzetilmesi ortaya çıkar.” (Bayat, 2009: 61).

Köroğlu Destanı'nın Türkmen varyantlarının birçoğunda dede, Cığalı Bey'dir, oğul Adı Bey ve hamile karısı vardır. Hamile karısının ölümünden sonra Adı Bey de uzun yaşamaz. Kadın mezarda doğum yapar. Cığalı Bey'in çocuktan haberi olur ve onu evine getirir.

“Bir gece yatarken, Hızır Aleyhisselam gelip rüyasına girdi: Ey Cığalı Bey, sen üzülüp yatma, sen gelininin mezarına git, gözün ne hikmet görür, dedi. Bu düşü görüp keyfi hoş oldu, sabah namazını kıldıktan sonra gidip gelininin mezarını gördü. Baktı ki, bir erkek oğlan olmuş, annesinin çiğerini yalayıp yatıyor. Onu kucağına aldı ve mezarı gene muhkem edip dönüverdi, getirdi evine” (Görogly, 1996: I, 7).

Buraya kadar olaylar, eski Türk destanlarında olduğu gibi geleneksel olağanüstü doğum ile karakteristiktir. Olağanüstü doğumla kahramanın dünyaya gelmesi Türkmen varyantlarında ortak motif olsa da farklı varyantlarda verilmiştir. Bu farklar Cığalı Bey'in Göroğlu'nun dedesi değil, babası olması ve daha Göroğlu doğmadan kör olarak bilinmesidir. Bahşılardan toplanarak elyazma olarak korunmuş arşiv belgelerinde elyazma No: 390f'de muzicevi doğum şu şekilde verilmiştir:

“Cığalı körün bir karısı var idi. Bu biçare hamile vaktinde vefat etmiş. Bu öldükten sonra birkaç ay ve gün geçti. Birkaç ay gün geçtikten sonra mezarlıkta bir oğlanın oynayıp gezdiği görülmüş. Köy halkı hayret edip bu oğlanın erkek ya da kız olduğunu öğrenmek için oğlanın çıktığı mezarının yanına oyuncak bebek, altın, iğ gibi şeyler bıraktılar. ‘Eğer erkek oğlan ise eyere biner; kız ise bebekle oynar, iğ eğirir’ diye. Oğlan mezardan çıktı. Baktı ki, eyer duruyor. Oğlan iğ ile bebeğe bakmadan, hemen eyere binip oynamaya başladı. Sonra eyerin üstünü tutkalladılar. Oğlan mezardan çıkıp eyere bindi, inmek istediğinde kuyruğu yapıştı, inemedi. Adamlar gelip onu yakaladılar. Sonra o körün karısı öldüğünde iki kattı (iki canlı, hamile), oğlan onundur’ diye, oğlanı köre verdiler” (Görogly, 1996: I, 331).

Destanda kahramanın çocukluk yıllarının hızla geçmesi motifi de geleneksel çizgileriyle uyumludur. Esas varyantlarda Rövsen adı verilen çocuk sokakta oynarken çocuklara zarar vermeye başlar. Bundan korkan Cığalı Bey, Rövsen'e bir zarar gelmesin diye onu alıp köyü terk eder. Rum diyarına gider ve burada Hünkâr'a seyislik yapar. Bir gün Hünkâr'ın isteği üzerine hediyelik bir tay seçer. Bu tay gelecekte Kırat'ın anası olacak su atından doğmuş taydır. Tayın Hünkâr tarafından beğenilmemesi üzerine Cığalı Bey'in gözleri kör edilir.

Hızır (Hıdır) - Şir Hüda Pir, Erenler

Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra yeni inançlarına bağlı olarak düşünce dünyalarındaki bazı değişimler destanlara ve başka folklor ürünlerine de yansımıştır. Türklerin geçmiş hayatlarındaki yaşam tarzına bağlı olan mitolojik değer ve birikimlerinin birçoğu kılık değiştirerek İslami değer ve kültüre yaklaşmış, bazıları ise unutulmaya mahkûm olmuştur.

Yaşı bin yıllarla ölçülen eski Türk destanlarında da bu şekilde adaptasyon geçirmiş mitolojik karakter ve motifler mevcuttur. Destanlarımızda İslamiyet'ten önce var olan ya da İslam'ın kabulünden sonra oluşmasına rağmen halkın gen belleğinde korunmuş eski inanç sistemine ait unsur ve motifler bolcadır. Bu mitolojik unsurlardan biri de Hızır (Hıdır) karakteridir.

Arapça kökenli bir kelime olan Hızır, hemen hemen bütün kaynaklarda bir isim değil, “yeşil dal veya yeşilliği çok olan yer” anlamına gelen “el-Ahdar” kelimesinden türeyen “el-Hadır” şeklinde kullanılan bir lakap olarak değerlendirilmiştir. Bu lakabın kullanılmasının sebebi ise Hızır'ın oturduğu verimsiz, kuru yerlerin yeşerip dalgalanması yönündeki yaygın inançtır (Boratav, 2003: 253).

Türk sözlü edebiyatında ve hikâyelerde sıkça karşımıza çıkmakta olan ve çok eskilere kadar giden “bade içme” âşık edebiyatında bir gelenek olduğundan, doğru olup olmadığı

tartışma konusu değildir. Burada bazen badeyi sunan Hızır, bazen ise bir pir veya dervıştır. Rüyada âşık adayına hem mahlası hem âşıklık yeteneği verilir ve müstakbel sevgilinin cemali gösterilir.

Eski Türk destanlarında mitolojik karakter olarak Hızır veya Hıdır'a sık sık rastlanılmaktadır. Türk halk inançlarında, genellikle Hızır'ı bazen yeşil bazen beyaz elbise içinde, boz veya kır bir ata binen, yüzü kimi zaman örtülü kimi zaman açık, elinde mızrak veya kamçı taşıyan bir atlı şeklinde düşünülmüş, aynı zamanda da istediği her kılığa, her yaşa girebilen biri olarak tasavvur edilmiştir. Onun en çok da beyaz saçlı, aksakallı bir ihtiyar derviş kılığına girdiği görülür (Ocak, 1985: 101-102). Hızır, kahramanların yardımı ihtiyacı olduğu, yaralandığı, ölüm tehlikesi yaşadığı, yolunu kaybettiği vs. durumlarda ortaya çıkarak kurtarıcı fonksiyonunu üstlenmektedir.

“Gavs (Hızır), Köroğlu'nun Zuhuru kolunun Kazak, Özbek, Türkmen varyanlarında da aynı fonksiyonu üstlenmiş olmakla birlikte, yalnız değildir. O, İlyas, kırklar, Hz. Ali ve bazen de üç yüz altmış erenle beraber bu görevini yerine getirir. Bu olağanüstü kişiler, yukarıda anılan varyantlarda Köroğlu'nun dünyaya gelişinden başlamak üzere destanın sonuna kadar sıkıştığı yerde yardımına koşarak büyüyüp yiğit olmasında önemli görevler üstlenirler” (Karadavut, 1996: 112).

Rüyasında Hızır Aleyhisselam Rövsen'i gösterip dedi: Bu, bizim nefes oğlumuz, Sultan Adıbeğ'in oğlu, Cıgali Bey'in torunudur. Erenler dediler: Biz toplanmışken bu oğlanı muradına erdirelim. Rövsen'i yattığı yerde derin uykuya verip karnını kestiler, ciğerinin içini açıp yıkayıp temizleyerek nurla doldurdular. Rövsen hapşırıp uyandı. Ona bir cam verdiler, içip yine kendinden geçti. Rövsen yine hapşırıp uyandı, atını aradı. Hazret-i Ali Şir Hüda Pir bir nara attı, at kişneyerek geldi. Erenler atın beline kıldan altın kayışlı eyer, kadifeden örtü, leçekli gömlekçe koydular, başına zümrütten ala kayış saldılar. Rövsen'e deri çizme, ak kalpak, mavi çekmen giydirdiler. Erenler sordular: Senin gönlün çiftçilikte mi, ozanlıkta mı, kahramanlıkta mı, mollalıkta mıdır?

...Erenler dediler: Senin yönünü anladık, şimdi ne muradın varsa, bizden iste.

Rövsen dedi: Atıma, kendime yüz yirmi yıl yaş verin; atım, kendim yüz yirmi yerden yara alsak da yıldız gördüğümüzde iyileşelim.

Erenler el verdiler, dediler: Oğlan, eksiğin kalmasın, yine iste.

Rövsen dedi: Düşman eline düşsem, tez kurtulayım, kılıcım küffara dokunsun, Müslüman'a dokunmasın.

Erenler el verdiler, dediler: Oğlan, eksiğin kalmasın, yine iste.

Rövsen dedi: Ahiret için saf imanımı verin, yetmiş iki dili gönlüme ayan edin.

Erenler el verdiler, ama bu defa yine iste demediler.

Rövsen dedi: Aman, erenler, öldükten sonra yolumu devam ettiren bir evlat verin.

Erenler dediler: Sene üç defa el verdik, sorduk, artık geçtir.

Rövsen'i üzgün gören Hızır Aleyhisselam Şir Hüda Pir: *“Oğlum sen üzülme ben sana kendim bir nefes edeyim, ta kıyamet ahır zamana kadar adın yedi yaşından yetmiş yaşlıya kadar bendelerin dilinde dolaşsın. 'Adın yerin altında yatmasın.' diye nefes etti!*

Hızır Aleyhisselam Şir Hüda Pir, Rövsen'in beline keskin kılıç bağladı. Hızır Aleyhisselam Şir Hüda Pir: Karanlık yurttan ışıklı yurda çıktı, adını Rövsen koydum. Gordan çıktı, adı Göroğlu olsun, dedi.” (Görogly, 1996: I, 28-30).

Gaflette yatarım, geldi erenler,

'Kalk, gafil yerinden uyan!' dediler.

*Gözüm açıp gördüm cümle cihanı,
'O kişiye Şah-ı Merdan' dediler.*

*Gaflette yatarım, açtım gözümü,
Erenler payına sürdüm yüzümü,
Okuttular Hak söyledim sözümü,
'Yetmiş bir kelime ayan' dediler.*

*Göroğlu Bey söyler, eksikli bende,
Pirim Şah-i Merdan, desteğim sende,
Beş vakit namazın kılver günde,
'Ahiret yoldaşın iman' dediler (Görogly, 1996: I, 33).*

Hızır, Göroğlu'nun bütün hayatında yanında, zor anlarında yardımcısıdır. Göroğlu yaralandığında, yaralarını Hızır (Hıdır) – Şir Hüda Pir'in Ağayunus Peri'ye verdiği mendil iyileştirir. Göroğlu'nun düğününde Şir Hüda, Ağayunus Peri'ye bir mendil vermiştir. “Ne zaman ağır yaralı olsa yaralarını yıkayıp, temizleyip bu mendille silip sürsen, Göroğlu bir defa ölümden kurtulur” demiştir. Yaralandığında Ağayunus Peri mendili çıkarıp Göroğlu'nun vücudunu siler. Bir zaman sonra Göroğlu hapsirarak hiç yere düşmemiş gibi olup yerinden kalkar (Görogly, 1996: II, 69).

Eski Türk destanlarında aksakal ihtiyar karakterleri iktidarı, gücü simgeler. Hızır (Hıdır) ona verilmiş sihirli güçlerle destanlarımızda adalet, mertlik, doğruluk ilkelelerine hizmet eder. Göroğlu'nda kahramana yol gösteren, çeşitli sihirli yöntemlerle onun yardımına koşan birden fazla ihtiyar vardır: Şir Hüda Pir, Hızır, erenler, kalenderler vb. Bütün bu karakterler Göroğlu Destanının arkaik gücünü ve mitolojik derinliğini sergilemektedir.

Kırat

Dünya mitoloji tarihinde sihirli atlar başkahramanın arkadaşı ve yardımcısı olarak görülmektedir. Bunlara Türklerde Tulpar, Kırat; Yunanlılarda Pegasus, Areion, Satur, Kentaur, Keiron, Pedasos, Baliyos, Kanthos; Hintlilerde Uççayşhravas; Çinlerde ve Korelilerde Kolima, Lonqma; İskandinavyalılarda Skinfahi, Hrimfahi, Sleypnir vb. mitoloji atları örnek göstermemiz mümkündür. (<http://www.atliturcappadocia.com/mitolojik-atlar.html>)

Atlar, eski dönemlerden beri göçebe toplumlarda insanların en güvenilir dostu ve yardımcısı olmuştur. Türk mitolojisinde önemli bir yeri olan kanatlı at Tulpar da bunlardan biridir. Tulpar'ın Yunan mitolojisindeki karşılığı Pegasus'tur. Efsaneleşmiş atların başında Türk mitoloji tarihinde örneği bulunmayan Tulpar gelmektedir. Eski Türk destanlarında Tulpar'ın kanatlarının olduğuna, bu kanatların insan tarafından görülmesi durumunda Tulpar'ın ortadan kaybolacağına inanılır.

Türk kültür ve medeniyet hayatının farklı devirlerinde at, tüm canlılığı ile halk muhayyilesinde efsaneler de yaratmıştır. Türk halkının muhayyilesinde doğan bu efsaneler, atların menşelerini farklı şekillerde oluşturmuştur. Bunun neticesinde atların gök, rüzgâr, toprak ve su menşeli oldukları ile ilgili efsaneler doğmuştur (Elçin, 1997: 502). Su aygırları ile ilgili efsane ve destan motiflerine Türk, Moğol halklarında daha sık rastlanır. Bu mitolojik hayvanla ilgili efsanelerin Türk halklarında, özellikle bir zamanlar Sirderya havzasında yan yana konup göçen Oğuz ve Kıpçak boylarında ve genel olarak Türk halklarının komşu olarak yaşadığı, irtibat kurduğu toplumlar arasında yayılması ve korunması dikkate değerdir (Alkaya-Shadiyeva, 2019: 543).

Eski destanlarımızın başkahramanı ve olağanüstü güçlere sahip olan Kırat, su menşeli atlardandır. Kırat'ın hem anası hem de babası sudan çıkmıştır. O diğer atlardan farklıdır.

Kahramana yardım eden sihirli at, Türk destanları için karakteristiktir.

“Atların dünya tarih ve medeniyetinde oynamış olduğu önemli roller, basit bir binek hayvanı veya etinden, sütünden ve yününden yararlanan bir varlık olmaktan daha fazladır. Kutsal sayılan ve bir insan gibi değer verilen atın yaradılışında da olağanüstü özellikler gözlemlenmektedir.” (Kaba, 2011: 19).

Kazakistan'da Dede Korkut'la bağlı anlatılan efsanelerin birinde şöyle söylenmektedir: *“Köroğlu, Dede Korkut'un eşi Helime'den dünyaya gelmiştir. Onun Kırat'ını Dede Korkut beslemiştir. Kırat ise denizden çıkan bir su atı ile sıradan bir atın birleşmesinden doğmuştur. Bu birleşmeden doğan çirkin tay Dede Korkut'un sihri ile Kırat olmuştur.”* (Alptekin, 1997: 23).

At, destanlarda aynen kahramanın kendisi gibi olağanüstü özelliklere sahiptir. Kahraman atı olmadan hiçbir işi başaramaz. Destanlarımızda zaferin ve yenilginin gerçek sahibi atdır. Atsız kahraman olmaz, Köroğlu da tek başına yok gibidir. Onu anlamlı kılan, kimliğine ve kahramanlığına nitelik kazandıran Kırat'tır. Destan kahramanlarının atları akıllı, tehlikeyi önceden duyan ve haber veren özellikleri ile seçilirler.

Destanda hüner gösteren iki güç var: Kahraman ve onun atı. Bu motif Türk destancılık geleneğinin yapıtaşlarından biri olan “Kitab-ı Dede Korkut”ta daha keskin hatlarla ve hem de atın üstünlüğü ile verilmiştir: *“Qazan Beg aydır: “Bu hüner atındır, erin midir?” Han aydır: “Yog, at işlemese, er ögünmez. Hüner atındır.”* (Kitabi-Dede Qorqud, 2004: 276).

Köroğlu Destanı'nın Doğu ve Batı versiyonlarının bütün varyantlarında olduğu gibi Türkmen varyantlarında da Kırat, efsanelerde adı geçen su menşeli attır. Hünkâr tarafından gözü kör edildikten sonra torunu Rövsen, gelini Gülenam ve daha bir tay olan Kırat'ın anası olacak atla Üçgümmez Dağı'nda yaşamaya başlayan Cığalı Bey, burada Kırat'ın özel talimiyle ilgilenir. Tay önce anasıyla birlikte insan gözünün görmeyeceği bir yere, Aras Nehri'nin kıyısına bırakılır. Dedesi Rövsen'e ata bakmaya izin vermez. Bir gün tayı kontrol etmeğe gelen Rövsen onun sesini duymaz, bakmaya mecbur kalır. O, gözlerini açınca nehrin diğer kıyısındaki tayı görür. Rövsen, tayın Aras Nehri'nin üzerinden o sahile bu sahile zıpladığını görür.

Rövsen gördüklerini dedesine anlatır: *“Cığalı Bey, Rövsen'e artık zamanın geldiğini, atı yer altında bağlı bir yerde kırk gün tutmak lazım olduğunu dedi. Kırk günün tamamında Cığalı Bey ata baktı, ama biraz gün ışığı düştüğünü kesinleştirip Rövsen'e yeniden atı kırk gün karanlıkta tutmayı emretti. Kırk günden sonra Cığalı Bey atın tam mükemmel olduğunu söyledi.”* (Göroğlu, 1996: I, 28-30).

Rövsen, karanlık yerden çıkarılan Kırat'ı Aras Nehri'nin kıyısında kaybeder. Onu ararken bir ağacın altında uykuya kalır. Uykusunda atı, Hızır Aleyhisselam Şir Hüda Pir ve üç yüz altmış eren tarafından ona geri verilir.

Kırat, hem anası hem de babası taraftan su atları soyundan gelmesi ve çok iyi bir seyis olan Göroğlu'nun dedesi Cığalı Bey tarafından özel bir şekilde bakımı ve beslenmesi neticesinde mükemmel bir ata dönüşmüştür. Bütün bunlardan sonra Kırat'a Hızır Aleyhisselam Şir Hüda Pir ve üç yüz altmış eren tarafından verilmiş olağanüstü güçler onu yenilmez bir kahramana çevirmiştir, o, Göroğlu'nun ayrılmaz savaş arkadaşı ve dostu olmuştur.

Peri kızı

Türkmen Köroğlu'sunda Göroğlu, Peri kızı Ağayunus'u rüyasında görür ve ona âşık olur.

“Göroğlu'nun rüyasında bir açık sarı elbiseli, açık sarı sarıklı ihtiyar baba, bir perinin elinden tutup meyhaneye girdi. Getirip kucağına teslim etti. Oğlum sen üzülüp yatma, senin eşin

budur. Buna köyü Kaf'ta Cihan Padişahı'nın kızı derler. Adına "Ağayunus Peri" derler dedikten sonra o ihtiyar baba çıkıp gidiverdi." (Görogly, 1996: I, 71).

Göroğlu, Ağayunus'a ulaşmak için Kaf Dağı'nın yolunu tutar. Düşünde görünen ihtiyar baba tekrar yoluna çıkar. "*Oğlum bu gün senin düşüne girdiğim kırkıncı günü. Seni de onun rüyasına sokmuştum. Bir zat rüyama girdi diye o da rahatsız olmuştur. Kible kapısından varırsan eşiğe yaslanmış bir ejderha yatıyordu. O periyi kendisi cadı duasıyla ejderha yapmış... Bir avuç toprağa nefes üfleyip verdi. Git bunu ağzına bırak! Bozulur, ağaç olur da yatıverir, olmazsa seni de geçirmez.*" (Görogly, 1996: I, 77).

Rüyasındaki ihtiyar Göroğlu'nun Ağayunus Peri'ye kavuşmasındaki bütün engellerin önünü açar. Her sefer rüyasına girer ve nasihatlarıyla Göroğlu'nu yeni tuzaklardan kurtarır. Sonunda Göroğlu Ağayunus Peri'yi Kaf Dağı'ndaki babası Cihan Padişahı'nın sarayından kaçırmayı başarır. Göroğlu'nun eşi bir Peri kızıdır ve ateşten yaratılmıştır. O da rüyasında görüp âşik olduğu Göroğlu ile evlenmeyi kabul eder.

Ağayunus Peri olağanüstü güçleriyle Göroğlu'nu korur ve ona yardım eder. O, cadı duasını okuyup tırnağına bakınca kırk gün önce olmuşları ve kırk gün sonra olacakları okuyabilmekte ve dilediği zaman kumru kuşuna dönüşüp uçabilmektedir.

Sonuç

Köroğlu Destanı'nın Doğu versiyonunda ve Türkmen varyantlarında Batı versiyonundan farklı olarak ilk kolda kahramanın gorda (yani mezarda) mucizevi doğumu, destanın mitolojik unsur ve karakterlerle zengin olacağına işarettir. Olağanüstü şartlarda başlayan destan olağanüstü yardımcı kahramanlarla devam eder. Kırat, Hızır Aleyhisselam Şir Hüda Pir (Hz. Ali), Ağayunus Peri, erenler, aksakallar, kalenderler, sihirli silahlar, dev, dağmağara vs. hepsi destanın mitoloji katlarını oluşturmaktadır. Bunlar Köroğlu Destanı'nın Doğu versiyonunu eski Türk kahramanlık destanlarına yaklaştırmakta ve mitolojik motiflerle zengin mitoloji-destan geçidi sürecini göstermektedir.

Kaynaklar

ALKAYA, E., SHADIYEVA, G. (2019). "*Dede Korkut Hikâyeleri ve Kazak Destanlarında Geçen Deniz Kulunu, Su Atı Üzerine*", Dünya Kültür Mirası Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu (25-27 Nisan 2019/ Bayburt) Bildirileri. Bayburt, s. 539-544.

ALPTEKİN, A. B. (1997). "*Kazakistan'da Anlatılmakta Olan Dede Korkut ile İlgili Efsaneler*", V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi - Halk Edebiyatı. Ankara, s. 20-26.

BAYAT, F. (2005). *Mitolojiye Giriş*. Çorum, Keram Yayınevi.

BAYAT, F. (2009). *Türk Destancılık Tarihi Bağlamında Köroğlu Destanı; Türk Dünyasının Köroğlu Fenomenolojisi*. İstanbul, Ötüken.

BORATAV, P. N. (2003). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul, K Kitaplığı.

ÇETİN, İ. (2016). "*Medeniyet Değişiminde Kahraman-Mit ve Destandan Hikâyeye*", VI. Uluslararası Köroğlu ve Türk Dünyası Destan Kahramanları Sempozyumu Bildirileri. 10-12 Ekim 2016. Bolu / Türkiye, s. 431-438.

ELÇİN, S. (1997). "*Atların Doğuşları ile İlgili Efsaneler*", Halk Edebiyatı Araştırmaları 2. Ankara, Akçağ Yayınları.

Görogly. *Türkmen Halk Destanı*, I cilt. (1996). Tayyarlan: Nurmehmet A. Ankara. Bilig Yayınları.

İBRAYEV, Ş. (1998). *Destanın Yapısı*. (Akt. Ali Abbas Çınar). Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

KABA, A. (2011). *Altay, Tuva, Hakas ve Őor Destanlarında At Motifi Üzerine Bir İnceleme*. KırŐehir.

KARADAVUT, Z. (1996). *Köroğlu'nun Zuhuru Kolu Üzerine Mukayeseli Bir AraŐtırma (İnceleme-Metinler)*. Konya.

Kitabi-Dede Qorqud. (2004). Bakı, Önder neŐriyyatı.

OCAK, A. Y. (1985). *İslâm Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*. Ankara, Türk Kültürünü AraŐtırma Enstitüsü Yayınları.

ÖGEL, B. (1989). *Türk Mitolojisi-I*. (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar). Ankara, TTK Yayınları.

QURBANOV, N. (2011). *Azerbaycan Folklorunda Mifoloji-Kosmoqonik Görüşler*. Bakı.

TEHMASİB, M. (2010). *Seçilmiş Eserleri*. 2 cildde, I cild. Bakı, Mütercim.

KOROGLU, H. G. (1983). *Vzaimosvyazi Eposa Narodov Sredney Azii, İrana i Azerbaydjana*. Moskva, İzdatelstvo Nauka. (КОРОГЛЫ, Х. Г. (1983). *Взаимосвязи эпоса народов Средней Азии, Ирана и Азербайджана*. Москва, Издательство Наука)

MELETİNSKİY, E. M. (2004). *Proisxojdeniye Geroiçeskovo Eposa: Rannie Formı i Arhaiçeskie Pamyatniki*. Moskva, Vost. Lit. (МЕЛЕТИНСКИЙ, Е. М. (2004). *Происхождение героического эпоса: Ранние формы и архаические памятники*. Москва, Вост. Лит)

<http://www.atliturcappadocia.com/mitolojik-atlar.html>